

А. П. Гайдуцький,  
д. е. н., заступник начальника Управління організації та супроводження роздрібного  
бізнесу, АТ "Укрексімбанк"

## МЕТОДИЧНІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОБЧИСЛЕННЯ ОБСЯГІВ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

*У статті здійснено спробу дослідити сучасні методичні підходи до визначення обсягів міграційного капіталу, з'ясувати основні інформаційні показники, що беруться за основу таких розрахунків, а також запропоновано розрахунок фактичних обсягів грошових переказів в Україну.*

*The article tries to determine modern methodological approaches to calculate the volume of migration capital, define main information indicators that are used for such calculations and the practical settlement of remittances flows into Ukraine is also proposed.*

Важливою умовою ефективного управління потоками грошових переказів мігрантів є забезпечення достовірного і об'єктивного обчислення їх обсягів. З цією метою потрібна розробка відповідної методики обчислення обсягів міграційного капіталу. Обґрунтованість такої методики залежить від правильності визначення методологічного підходу. Такий підхід має відображати формування міграційного капіталу адекватно розвитку відповідних міграційно-трудова процесів. Розробка даного підходу полягає в тому, щоб виявити взаємодію між масштабами і характером міжнародної міграції та потоками міграційного капіталу. Відображення потоків міграційного капіталу в методиці його обчислення має бути адекватне характеру і рівню розвитку міжнародної трудової міграції.

Дослідження показують, що для розробки такого методологічного підходу необхідно з'ясувати процеси, що зумовлюють закономірність формування і функціонування міграційного капіталу. В основі цих процесів лежить міжнародна трудова міграція. За переважною більшістю визначень міжнародна трудова міграція пов'язується з міжкраїновим переміщенням робочої сили. Наприклад, В. Іонцев характеризує міжнародну міграцію як територіальне переміщення населення через державний кордон, пов'язане зі зміною постійного місця проживання і громадянства, що зумовлено різноманітними чинниками (національними, політичними, економічними, сімейними тощо), або перебування в країні прибуття довгостроково, короткостроково або маятниково з метою працевлаштування, лікування, відпочинку тощо [5, с. 29]. Деякі інші автори дають більш стислі визначення. І. Івахнюк вважає, що міжнародна міграція — це транскордонне переміщення населення з метою зміни місця проживання і роботи, назавжди або на певний строк. Його позицію підтримує І. Маслова, але в ширшому і глибшому сенсі: міжнародна міграція — об'єктивний процес переміщення людських ресурсів, що нерозривно пов'язаний з

розвитком продуктивних сил і виробничих відносин [7, с. 13—14].

Транскордонне переміщення робочої сили — це лише передумова того, заради чого, власне, відбувається міграція. Міграція виникла і розвилась не заради міграції, а заради задоволення суспільних та приватних інтересів. Метою трудової міграції є отримання вищих доходів та покращення соціально-економічних умов життєдіяльності мігрантів та їх домогосподарств. При цьому грошові перекази виступають результатом як цілеспрямованої міжнародної трудової міграції, так і задоволення суспільних та приватних інтересів мігрантів. Наприклад, Дж. Ван Доорт визначає грошові перекази як частину зароблених мігрантами коштів, які відправляються з країни працевлаштування у країну походження, їх рідним і близьким [2, с. 81]. Інші дослідники під грошовими переказами розглядають фінансові чи матеріальні ресурси, переслані мігрантами своїм рідним і близьким на батьківщину. Так, Дж. Айзерн і Р. Дешпанд визначають грошові перекази як приватні кошти мігрантів, які надсилають на свою батьківщину і від яких їх рідні та близькі отримують користь у міру того, як вони їх потребують [1, с. 1]. Л. Катселі, Т. Ксеногіані і Р. Лукас пропонують визначати перекази як потоки приватних коштів, спрямовані на використання, як з метою споживання і суспільного розвитку, так і з метою інвестування, а також поповнення валютних ресурсів, що мінімізують ризики та прояви нестабільності [9, с. 57]. Звідси очевидно, що більш повне визначення міжнародної трудової міграції має враховувати не лише суть, зміст але і мету міграції, що є головним. Тобто міжнародна трудова міграція — це транскордонне переміщення робочої сили з метою задоволення економічних та соціальних суспільних і приватних інтересів мігрантів, їх рідних і близьких на батьківщині.

Таким чином, міграційний процес є джерелом утворення грошових переказів та формування на основі них міграц-

ійного капіталу. Міжнародна міграція — це процес, який системоутворює міграційний капітал, зумовлює його формування і функціонування. Формування міграційного капіталу починається тоді, коли з'являються факти міжнародної трудової міграції, які зливаються у міжнародний міграційний процес. Масштаби та інтенсивність міжнародної трудової міграції визначають обсяги та інтенсивність грошових переказів, які формують міграційний капітал. Тому під формуванням міграційного капіталу розуміється накопичення фактів чи операцій грошових переказів мігрантів внаслідок їх трудової діяльності за кордоном. Масштабність та інтенсивність процесу трудової міграції та процесу формування міграційного капіталу дуже ідентичні між собою. Функціонування міграційного капіталу проявляється як процес здійснення грошових переказів з усіма його особливостями: обсягами, напрямами, інтенсивністю, способами переміщення і використання. Функціонування міграційного капіталу відображає рух капіталу, його транскордонне переміщення та використання. В ході дослідження розроблено модель, яка відображає процеси трансформації міжнародної трудової міграції у міграційний капітал (його формування і функціонування). Отже, дослідження процесів, що системоутворюють міграційний капітал, може бути покладено в основу методологічного підходу до управління потоками цього капіталу.

У процесі управління міграційним капіталом важливе значення має техніко-економічне обґрунтування відповідних управлінських рішень. Таке техніко-економічне обґрунтування, як правило, базується на основі кількісного аналізу досліджуваних явищ і процесів. Необхідною умовою тут є перехід від якісної характеристики міграційних процесів до їх кількісного виміру. Трудові ресурси, їх використання — це конкретно вимірювані кількісні величини, які дозволяють кількісний аналіз міжнародної трудової міграції. На основі кількісного аналізу процесів міжнародної трудової міграції можна обчислити параметри формування міграційного капіталу. Кількісний вимір участі окремих елементів міжнародної трудової міграції дозволяє математично програмувати формування і функціонування міграційного капіталу.

Трудові ресурси характеризуються такими основними параметрами: кількість, якість, тривалість використання, вартість. Оскільки міжнародна трудова міграція це, по суті, міжкраїновий обмін трудовими ресурсами, то її слід аналізувати з урахуванням цих параметрів. Аналогічно при аналізі формування і функціонування міграційного капіталу теж необхідно дотримуватись цих параметрів, зокрема: кількісних; якісних; часових; оціночних. Ці параметри виз-

начають кон'юнктуру міграційного капіталу, його масштаби і динаміку. Власне, цим досягається адекватність методологічного підходу аналізу процесів міжнародної трудової міграції та міграційного капіталу. Адже ці два процеси — міграції і капіталоутворення становлять два взаємозповзязні види предмету міжкраїнового обміну: 1) трудовими ресурсами; 2) капіталом. Відповідно, доцільно виділяти і дві групи міжкраїнового обміну ресурсами: 1) трудообмінні; 2) капіталообмінні.

Важливою умовою практичної реалізації методологічного підходу до обчислення міграційного капіталу є формалізація капіталоутворювальних процесів міжнародної міграції. Адекватність відображених процесів міжнародної міграції у системі утворення грошових переказів може бути досягнута за двох умов: 1) з'ясування сутності капіталоутворювальних процесів міграції; 2) тотожності формалізації цих процесів за допомогою математичного апарату. Таким чином, можливо забезпечити перехід від якісної характеристики міграційних процесів до їх кількісного опису (формалізації).

За визначенням В. Бутсела, формалізація являє собою

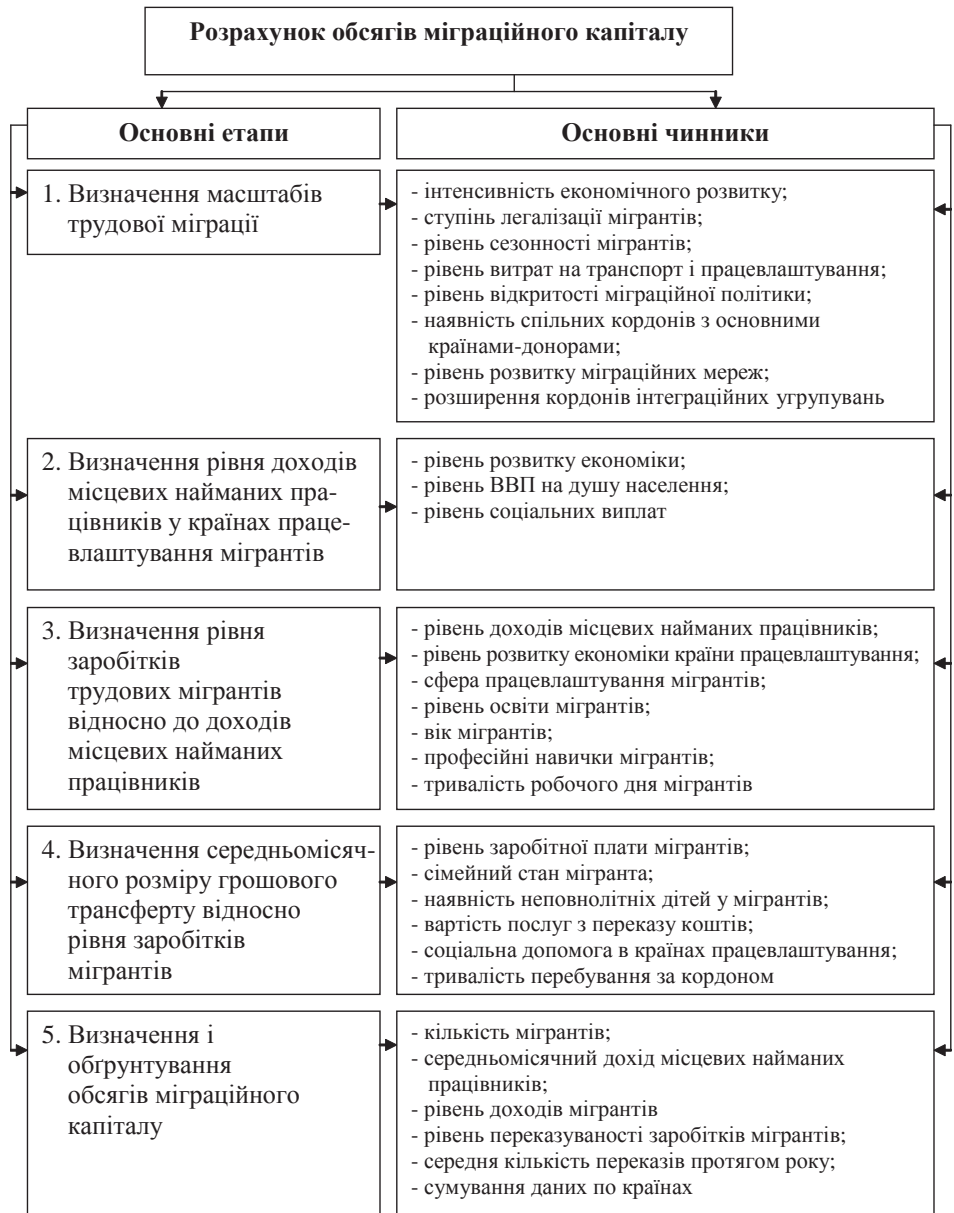


Рис. 1. Методологічна схема визначення і обґрунтування обсягів міграційного капіталу

представлення будь-якої змістовної галузі (знань) у вигляді формальної системи. У математичній логіці це також може бути метод, що полягає у зміні всіх змістових термінів словами [3]. За іншим визначенням, формалізація — це опис теорій, осмислення пропозицій формальними засобами, перш за все символами математики і математичної логіки [6]. А. Грицанов і Ю. Баранчик зазначають, що найбільш значимою різновидністю є логічна формалізація, яка означає вираження смислового змісту за допомогою логічних форм [4]. А. Тарський також додає, що формалізація дозволяє систематизувати, уточнити і методологічно пояснити зміст теорії, характер взаємозв'язку між собою різноманітних положень, виявити та сформулювати ще не вирішені проблеми [8].

Для практичного розв'язання проблеми формалізації обчислення міграційного капіталу важливе значення має вирішення двох завдань: 1) визначення елементарних ланок, які складають зміст міжнародної трудової міграції та міграційного капіталу і мають кількісний (числовий) вимір; 2) вибір з наявного математичного арсеналу прийнятних математичних форм, які дозволяють коректно описувати вплив міграційно-трудо-вих процесів на формування і функціонування міграційного капіталу. Як уже зазначалось, виникнення і функціонування процесів міграції відбувається внаслідок обміну трудовими ресурсами. Трудові ресурси однієї країни, які стають трудовими ресурсами для іншої країни, являють собою елементарні ланки змісту міжнародної трудової міграції. Натуральні і вартісні розміри обміну трудовими ресурсами мають кількісний вимір, відповідно можлива їх математична обробка.

Розробка методологічного підходу до визначення системоутворювального впливу міграційно-трудо-вих процесів на формування та функціонування міграційного капіталу, а також формалізація цього підходу з допомогою математичного апарату дозволили автору розробити методику обчислення обсягів капіталу. Суть і зміст цієї методики становить математична формула (1) та методологічна схема обчислення обсягів міграційного капіталу (рис. 1):

$$M = \sum K(i) \times P(i) \times R(i) \times Q(i) \times 12 \quad (1),$$

де  $M$  — фактичний обсяг міграційного капіталу для всієї сукупності країн працевлаштування мігрантів ( $i = 1 \dots n$ );  $K(i)$  — кількість мігрантів конкретної країни, які працюють за кордоном;  $P(i)$  — рівень доходів місцевих найманих працівників;  $R(i)$  — коефіцієнт рівня доходності мігрантів від місцевих найманих працівників;  $Q(i)$  — коефіцієнт рівня переказуваності заробітків мігрантів на батьківщину; 12 — середня кількість переказів протягом року.

Методологічна схема обчислення обсягів міграційного капіталу (рис. 1) містить п'ять етапів: 1) підрахунок кількості мігрантів у країнах працевлаштування; 2) визначення рівня доходів місцевих найманих працівників; 3) підрахунок доходів, які можуть заробляти мігранти; 4) визначення частки (коефіцієнта) переказуваності заробітків мігрантами на батьківщину; 5) фактичний підрахунок грошових переказів по країнах.



Рис. 2. Основні інформаційні та аналітичні показники обчислення обсягів міграційного капіталу

Виходячи з формули (1) та методологічної схеми для практичного обчислення міграційного капіталу, потрібні наступні основні дані, які представлено на схемі (рис. 2). Ключові чинники, які визначають обсяги міграційного капіталу, ґрунтуються на вихідних даних країн працевлаштування мігрантів (сфери зайнятості мігрантів, доходи місцевих найманих працівників і рівень заробітків мігрантів). Чим більше розвинена країна, тим більші доходи населення і відповідно більше заробляють трудові мігранти. Важливе значення також має сфера зайнятості мігрантів — чим більший попит на кваліфіковану робочу силу і менша зайнятість корінного населення, тим вищим є дохід мігрантів у цих галузях економіки. Відповідно, чим більшим є дохід мігранта, тим потенційно більшими можуть бути суми переказів. Практичні розрахунки за цією формулою дають змогу з'ясувати обсяги надходження міграційного капіталу з кожної країни-працевлаштування мігрантів до досліджуваної країни. Наведемо приклад по українських мігрантах у Росії: де  $K(2 \text{ млн осіб}) \cdot P(452 \text{ дол. США}) \cdot R(0,5) \cdot Q(0,6) \cdot 12 \text{ разів} = M = 3,254 \text{ млрд дол. США}$ .

Загальний підхід до створення інформаційного забезпечення за всіма видами і напрямками формування і функціонування міграційно-трудо-вих процесів полягає у зборі і формуванні даних про міжкраїнову трудообмінну діяльність в розрізі країн, регіонів, галузей і сфери зайнятості, а також результатів трудообмінного процесу. Цей підхід — єдиний для всіх етапів інформаційного процесу (визначення джерел і носіїв інформації, визначення змісту даних, їх збору, фіксування, передачі, представлення).



**Рис. 3. Методологічна схема організації інформаційного забезпечення обчислення обсягів міграційного капіталу**

Джерела і носії інформації, що використовується для аналізу міграційно-трудоових процесів і міграційного капіталу, розподіляються на загальні і спеціальні. Загальними джерелами інформації є існуючі реєстри діючої системи, обліку і звітності, призначені в цілому для інформаційного забезпечення управління економікою. Спеціальні джерела і носії інформації розробляються і застосовуються для збору даних, необхідних насамперед для аналізу процесів трудової міграції і міграційного капіталу. Більш конкретно джерела і носії даних розрізняються в залежності від напрямів аналізу трудової міграції і міграційного капіталу. Можуть бути використані три форми організації збору і підготовки даних для аналізу процесів трудової міграції і обсягів міграційного капіталу: 1) періодична; 2) поточна; 3) оперативна. Це зумовлено різницею у періодичності здійснення аналізу процесів міграції і міграційного капіталу за тими чи іншими напрямками.

Під час визначення обсягів міграції, заробітків та інших даних можна скористатись різноманітними інформаційними базами, що дасть змогу правильно підрахувати вихідні дані. Така інформація має включати як дані офіційної статистики, так і середні дані за результатами опитувань мігрантів і їх домогосподарств, міжкраїнові та міжрегіональні порівняння. Зокрема, кількість мігрантів може бути обчислена на підставі середніх офіційних даних у країнах — донорах робочої сили, за експертними оцінками країн-донорів і реципієнтів, а також на основі даних відповідних контролюючих служб країн-працевлаштування мігрантів. Рівень середніх доходів місцевих найманих працівників визначається на основі офіційних статистичних даних країн працевлаштування. Рівень заробітків мігрантів визначається на основі проведення опитувань і анкетувань мігрантів та їх роботодавців. Середні суми переказів та рівень переказуваності заробітків на батьківщину також визначаються за допомогою опитувань мігрантів і їх домогосподарств. Важливе значення має використання даних систем грошових переказів та інших фінансово-банківських установ, що працюють на ринку обслуговування міграційного капіталу. З урахуванням проведених досліджень на рис. 3 приведено методологічну схему організації інформаційного забезпечення обчислення обсягів міграційного капіталу.

Таким чином, методологічний підхід до обчислення міграційного капіталу визначає базові економічні засади

формування міграційного капіталу, математичні передумови моделювання капіталоутворюючих міграційно-трудоових процесів та інформаційну базу для обчислення їх параметрів. Інформаційне забезпечення обчислення обсягів міграційного капіталу значною мірою може бути побудоване на базових засадах організації статистичних досліджень.

**Література:**

1. Айзерн Дж. Р. Разработка стратегии денежных переводов: рекомендации для поставщиков финансовых услуг, ориентированных на малоимущее население / Дж. Р. Айзерн, Р.Б. Дешпанд, Д.А. Ван Доорн; Центр микрофинансирования для стран ЦСЕ и СНГ. — Варшава: Центр микрофинансирования для стран ЦСЕ и СНГ, 2005. — 27 с.
2. Ван Доорт Дж. Миграция, денежные переводы и развитие. Программа социального финансирования / Ван Доорт Дж. — Женева: МОМ, 2003. — С. 81—89.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. — 1736 с.
4. Грицанов А., Боранчик Ю. Интернет-словарь "Яндекс Словари". — Режим доступа: <http://www.slovari.yandex.ru/dict/sociology/article/soc/soc-1250.htm>.
5. Ионцев В.С. Международная миграция населения: теория и история изучения / В.С. Ионцев. — М.: Диалог МГУ, 1999. — 156 с.
6. Интернет-словник "Яндекс Словники". — Режим доступа: <http://www.slovari.yandex.ru/dict/lop/lop-1644.htm>.
7. Маслова И.М. Экономические вопросы перераспределения рабочей силы при социализме / И.М. Маслова. — М.: 1976. — 174 с.
8. Тюрюканова Е.В. Денежные переводы мигрантов: беда или благо? / Е.В. Тюрюканова. — М.: Центр демографии и экологии человека Института народнохозяйственного прогнозирования РАН, 2005. — 10 с.
9. Katseli L. Effects of migration on sending countries: what do we know?: International symposium on international migration and development (28—30 June 2006) / Katseli L., Lucas R., Xenogiani T. — Turin: UN Secretariat, 2006. — 90 p. *Стаття надійшла до редакції 14.09.2011 р.*